

Uvod

TANJA LEŠNIK ŠTUHEC

Monografijo z naslovom **Turistične destinacijske organizacije: gonila povezanega kreativnega zelenega razvoja in trženja** sestavljajo štirje znanstveni tematski sklopi, namenjeni turističnim delavcem v javnem in zasebnem sektorju, študentom turizma in gostinstva ter predstavnikom civilne družbe, povezanim v turistična idr. društva in stanovska združenja. Štirideset avtorjev polemizira znanstvena področja trajnostnega upravljanja TD in doživetij, digitalizacije v turizmu za upravljanje in trženje TD, njihove kreativne ponudbe in nosilnih produktov slovenskega turizma.

Prvi sklop povezuje osem poglavij, v katerih avtorji problematizirajo koncepte, modele in pristope trajnostnega razvoja in upravljanja TD, ponudnikov in doživetij skozi dodajanje vrednosti po verigi turistične in z njo povezane ponudbe v spremenljivih okoliščinah pandemičnega časa in kriznih razmer zaradi podnebnih sprememb in vojne v neposredni bližini, kar pripelje do diskurza varnosti v turizmu in kriznega upravljanja TD in podjetij.

V *prvem poglavju Juvan* znanstveno opredeljuje trajnostni razvoj in koncepte modelov ter pristope upravljanja TD. Izpostavlja trajnost kot vodilno paradigmo sodobnega turizma in destinacijski management (DM) kot orodje trajnostnega razvoja TD. Turistične destinacijske organizacije (TDO) obravnava kot subjekte, odgovorne za trajnostni razvoj destinacij, povezanost deležnikov pa opredeljuje z uporabo marketinških in organizacijskih teorij, empirično podprtih v kontekstu turizma, kar usmerja gospodarstvo k učinkovitemu in uspešnemu trajnostnemu razvoju (TR).

Košćak in Pozvek v drugem poglavju proučujeta trajnostno poslovanje TD in ponudnikov ter ponujata kratek vpogled v ključne izzive tovrstnega poslovanja, kot so na primer nosilna zmogljivost, čezmerni turizem, varnost, socialna in gospodarska vključenost, dostopnost, ozaveščenost, participativno načrtovanje idr. Izpostavljata neizpodbitno dejstvo, da kakor koli že krize zarezajo v poslovanje, na svojem robu ponujajo tudi priložnosti. S tem razmislek o trajnosti in smiselni skladnosti razvoja turizma v Sloveniji (po)ostajata nedvomno prioriteta naših skupnih prizadevanj za boljši jutri.

Lešnik Štubec v tretjem poglavju izpostavlja mreženje za zagotavljanje dodane vrednosti TD skozi trajnostni in odgovorni turizem kot vsestranska instrumenta dolgoročnega razvoja, ki temeljita na proaktivnem strateškem načrtovanju in celovitem upravljanju turističnih vrednostnih verig v zeleni pametni destinaciji. S kolektivnimi blagovnimi znamkami (KBZ), vzpostavljenimi po modelu Izvorno slovensko, se v procesu ustvarjanja vrednosti oblikujejo, tržijo, prodajo in evalvirajo avtentična zelena doživetja, ki imajo izjemne sinergične in multiplikativne učinke ter moč razpršitve prihodka po celotni verigi vrednosti, tudi zunaj turistične dejavnosti.

V *četrtem poglavju Trdina in Pavlakovič* v širšem družbeno-kulturnem kontekstu proučujeta trende in perspektive turizma skozi motive ter prakse turistov v spremenjenih družbeno-kulturnih okoliščinah in sodobnih motivacijah. Paradoksi in dileme, ki se odpirajo na polju identificiranja in naslavljanja ustreznih segmentov gostov zahtevajo premišljeno oblikovanje turističnih doživetij. Turizem nastopa v transformativni vlogi, spodbuja družbeno in okoljsko pravičnost v sektorju, ki presega sam turistični kontekst in se preliva v širšo družbo.

Turnšek, Pavlakovič, Požvek in Kokot v petem poglavju polemizirajo vlogo DM v kontekstu podnebnih sprememb. Po eni strani turizem precej prispeva k ogljičnemu odtisu, po drugi strani pa imajo posledice podnebnih sprememb vedno večji vpliv na turizem. Avtorji izpostavljajo aktivno vlogo in potenciale DM pri oblikovanju analiz ranljivosti TD in tveganj za ponudnike, spodbujanju medsektorskega sodelovanja za doseganje boljše podnebne odpornosti TD, ozaveščanju o kolektivni soodgovornosti za učinke podnebnih sprememb in vlogi turizma pri trajnostnem prehodu.

Mekinc, Prevolšek, Repnik, Trnavčević in Kurež v šestem poglavju podajajo diskurz o vplivu in pomenu varnosti v svetu in Sloveniji za razvoj in delovanje turizma, kar se potencira v času krize COVIDA-19 in vojne v Ukrajini. V prispevku proučujejo, analizirajo, primerjajo in kritično ovrednotijo sodobno domačo in tujo literaturo ter vire s področja varnosti v turizmu z deduktivnim znanstvenim pristopom in upoštevanjem načel od splošnega do specifičnega. Diskurz na začetku obravnava splošno varnost v svetu, nato pa se osredotoči na varnost v turizmu v svetu in Sloveniji.

Pavlakovič in Koren v sedmem poglavju izpostavljata krizni management TD in podjetij kot temeljni moto sodobnih organizacij, če želijo preživeti v svetu, kjer iz ene krizne situacije skačemo v drugo. Ustrezno reševanje kriznih situacij, primerni odziv in na koncu proces učenja iz doživetih izkušenj lahko naredijo destinacijo odporno in sposobno novega razvoja. Z dobro organizirano ekipo in vnaprej oblikovanim priročnikom za krizno upravljanje v turizmu so TD in podjetja lahko do neke mere pripravljena pričakovati nepričakovano.

Rangus v osmem poglavju polemizira historiat in kritično ovrednoti trenutno stanje organiziranosti slovenskega turizma v luči načrtovanja in upravljanja s TD. Kompleksnost turističnega sistema narekuje sistemsko organiziranost na več ravneh, pri čemer je pomembno zagotavljati komunikacijo v horizontalni in vertikalni smeri. Z vidika teorije vključevanja deležnikov se zagotavlja spoštovanje raznolikih interesov in dosegajo umne odločitve na podlagi pogajanj za končne dogovore. Primeri dobrih praks podajajo izhodišča za nadaljnje razmisleke o konsolidaciji organiziranosti slovenskega turističnega sistema.

V drugem tematskem sklopu se avtorji v treh poglavjih osredotočajo na digitalizacijo v turizmu za potrebe upravljanja in trženja TD ter poglobljeno doživeto pridobivanje izkušenj v celovitem procesu odločanja turista. Uporaba naprednih tehnologij lahko prinese preobrazbo, utemeljeno na povezovanju in sodelovanju med različnimi deležniki, ki družno usmerjajo obisk in sprejemajo pametne odločitve za TD. S spletnimi potopisnimi platformami in praksami se razvijajo tudi mobilna orodja trajnostnega turizma za upravljanje TD, muzejev in drugih kulturnih ustanov.

Turnšek in Alegro v prvem poglavju izpostavljata aktualne trende v digitalizaciji. Odražajo se kot izzivi in priložnosti za destinacijski marketing, ki je z razvojem interneta in sodobne IKT tehnologije doživel pravo preobrazbo. TD komunicirajo prek uradnih spletnih strani in družbenih omrežij, s pojavom pandemije COVIDA-19 pa se je promocija nadgradila z virtualnimi vsebinami. V marketinških kampanjah se nagovarja goste k spoznavanju lastne države, izpostavlja varnost TD in vabi k obisku. Ob dejstvu, da uporaba novih tehnologij ohranja konkurenčnost TD na trgu, avtorici izpostavljata tudi številne izzive.

V drugem poglavju Starc Peceny, Ceglar, Straus in Ilijaš polemizirajo Turizem 4.0. Ta omogoča z uporabo naprednih tehnologij nove načine povezovanja in sodelovanja različnih deležnikov TD. V prispevku so predstavljena različna mnenja strokovnjakov, deset ključnih točk za nadaljnji razvoj turizma, številne inovacije (npr. model za merjenje učinka turizma, upravljanje s turističnimi tokovi). Vse gre v smeri gradnje ekosistema, ki sloni na strateškem načrtovanju na podlagi realnih podatkov in omogoča nastanek turizma prihodnosti, ki v ospredje postavlja kakovost življenja lokalnega prebivalstva.

Mansfield in Potočnik Topler sta v tretjem poglavju s spletnimi potopisnimi platformami in praksami predstavila mobilna orodja razvoja trajnostnega turizma. Organizacije za upravljanje TD, muzeji in druge kulturne ustanove z njihovo uporabo iščejo nove načine predstavitve destinacij in produktov, predstavljajo pa tudi nesnovno kulturno dediščino lokalnih prebivalcev in razširjajo znanje o njej, preden se izgubi. Poglavje raziskuje ustvarjanje spletnih vsebin skozi literarno potopisno pisanje za nove javnosti in hkrati vrednoti brezplačno dostopna orodja spleta 2.0 za poučevanje in urejanje potopisnih raziskav med terenskim delom na daljavo.

Tretji tematski sklop izpostavlja elemente kreativne ponudbe, ki so jih avtorji zapisali v osmih poglavjih, in sicer od doživljajske ponudbe v (za)varovani naravi, kulturne dediščine, arhitekturnih in krajinskih unikatnosti lokalnih območij do gastronomskega turizma, kakovostnih zelenih nastanitvev in doživetij na turističnih kmetijah ter vloge vhodnih oziroma sprejemnih oziroma destinacijskih turističnih agencij in turističnih vodnikov za nepozabna doživetja.

Gulič in Bedjanič v prvem poglavju pojasnjujeta valorizacijo narave skozi zeleni, trajnostni turizem in interpretacijo. Glede na pričakovanja, da bo povpraševanje po dragocenih in redkih naravnih območjih raslo tudi v prihodnje, morajo vlade in organizacije poskrbeti za krovne okoljske politike in ukrepe. Kakovost okolja je ključna za uspešnost zelene TD, zato je bistvena naloga upravljavcev trajnostnega razvoja zagotoviti ravnovesje med ohranjanjem narave, potrebami lokalne skupnosti in pričakovanji oziroma vplivi turistov. Z različnimi metodami interpretacije se spodbuja zanimanje, učenje in usmerjanje obiskovalcev, kar je ključno za valorizacijo narave, pa tudi vrednotenje ekosistemskih storitev in ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Bogataj v drugem poglavju opredeljuje kulturno dediščino kot temelj turistične dejavnosti ter problematizira njeno vlogo in pomen v slovenskem turizmu. Ta žal še vedno ni sestavina strateškega večdisciplinarnega načrtovanja v okviru managementa turističnih destinacijskih organizacij. Pričakovati je, da bodo v prihodnje bolj enakovredno vključene v načrtovanje turističnih dejavnosti tudi kulturne ustanove in razna strokovna področja kulture in kulturne dediščine ter zagotovljene primerne in ustrezne kadrovske zasnove, v katerih bodo zastopani tudi strokovnjaki za področja kulture in kulturne dediščine.

V tretjem poglavju Vilman in Pogačar proučujeta arhitekturne in krajinske posebnosti lokalnih območij ter opozarjata na naraščajoč pomen prepoznavanja lokalne identitete kraja. Ta sega prek zaznavnih elementov grajenega prostora in označuje tisto značilno, nezamenljivo lokalno vzdušje, ki se je v preteklih desetletjih marsikje zabrisalo zaradi pojava globalizacije in vsesplošne internacionalizacije kulture. Avtorici prikažeta, da je možen sodoben poseg v prostor, ki izoblikuje podobo krajine in ohranja lokalno identiteto. Arhitekturo razumeta kot izrazno sredstvo kulturne raznolikosti in inovacijskega potenciala regije, turizem pa kot gospodarsko panogo, ki prispeva k ohranjanju lokalnih arhitekturnih posebnosti.

Poljak Istenič in Polak v četrtem poglavju prepoznavata vlogo gastronomskega turizma pri trajnostnem razvoju TD in ugotavljata, da postaja ta pomembna usmeritev slovenskega turizma tudi zaradi razvojnih potencialov Slovenije kot TD. Ugotavljata, da so za doseganje rasti dodane vrednosti pri oblikovanju luksuznih doživetij potrebne usmeritve v inovativno valorizacijo vseh ravni gastronomije. Pri tem je treba upoštevati različne dejavnike, ki lahko usklajeno prispevajo k trajnostnemu razvoju gastronomskega turizma, kot je bilo načrtano v kandidaturi Slovenije za evropsko gastronomsko regijo – EGR 2021.

V petem poglavju Zupan Korže polemizira kakovost nastanitvev kot temelj celovite kakovosti doživetja TD. Na turistične nastanitve kot temeljni infrastrukturni element sekundarne ponudbe TD vplivajo geografske, socialne, gradbene in ekonomske posebnosti destinacije, v kateri se nahajajo. Avtorica podaja razumevanje kakovosti turističnih nastanitvev in njihovo presojo skozi heterogenost in razvojne smernice, še zlasti v navezi s trendi trajnostnega poslovanja, ki nakazujejo, da so kakovostni standardi turističnih nastanitvev lahko pomembno trženjsko orodje ne le posameznega ponudnika, temveč TD kot celote.

Borlinič Gačnik, Senekovič in Lešnik Štubec v šestem poglavju proučujejo turistične kmetije z nastanitvijo in preverjajo od spodaj navzgor, kaj posameznim kmetijskim gospodarstvom z nastanitvijo pomeni vključenost njihove dejavnosti v okoljske sheme in Zeleno shemo slovenskega turizma ter od zgoraj navzdol med odločevalci na različnih ravneh upravljanja družbe o vključevanju turističnih kmetij z nastanitvijo v okoljske sheme. Ugotovitve kažejo, da imamo v Sloveniji še veliko priložnosti za nadaljnji trajnostni razvoj podeželja tudi z vključevanjem turističnih kmetij v okoljske sheme in kolektivne blagovne znamke, vzpostavljene po modelu Izvorno slovensko.

V sedmem poglavju Stermečki in Lešnik Štubec polemizirata vlogo vhodnih oziroma sprejemnih oziroma destinacijskih turističnih agencij v povezavi z butičnostjo slovenske turistične ponudbe. S skupno promocijo, trženjem, prodajo in logistiko dosegajo povezani partnerji po verigi vrednosti prepoznavnost na turističnem zemljevidu in uresničujejo obljubljeni TD. Servisne potovalne agencije s svojimi specializiranimi aktivnostmi vplivajo na dobro počutje, udejanjanje in preseganje pričakovanih obiskovalcev ter s tem spodbujajo prodajo na TD. Kljub usmeritvi Slovenije v zeleno zgodbo in butična doživetja bo potrebno narediti še

veliko pri nadgradnji ponudbe v personalizirane, avtentične, visokokakovostne zgodbe.

Gorenak in Rajner v osmem poglavju proučujeta vodena doživetja in vlogo turističnega vodnika pri promociji TD skozi zgodbe, ki jih posreduje gostom. Predstavitvi zgodovinske perspektive poklica turističnega vodnika, sistema izobraževanja in poklica v Sloveniji in nekaterih drugih državah sledi opredelitev zgodbarjenja – procesa interpretacije, ki ga turistični vodnik lahko uporabi pri vodenju. V nadaljevanju so opredeljeni položaj lokalnega turističnega vodnika, vloga pri promociji TD, odnosi, v katere vstopa s partnerji, potreba po znanjih s področja psihologije in njegova vloga promotorja zelene povezane TD.

Četrty tematski sklop v petih poglavjih opredeljuje nosilne produkte slovenskega turizma. Avtorji opredeljujejo aktivni turizem v naravi s primerom pohodništva v Sloveniji; kulturni turizem in vlogo kulturnih institucij pri valorizaciji kulturne dediščine; dobro počutje, velneške in zdravstvene storitve za dobrobit turistov na TD; zelene prireditve in poslovna srečanja; ter gastronomska doživetja in vinske TD.

Lesjak in Špindler se v prvem poglavju osredotočata na pomen povezovanja športa in turizma. Izpostavljata aktivni turizem v naravi kot pomemben člen slovenskega turizma, v katerega lahko štejemo dejavnosti, kot so smučanje in druge zimske aktivnosti, pohodništvo, kolesarstvo, vodne aktivnosti, adrenalinska doživetja in aktivnosti v zraku. Prav pohodništvu, ki predstavlja eno najmnogičnejših aktivnosti v naravi na območju Alp in v Sloveniji, namenjata osrednjo pozornost. Tovrstni turizem je pomemben element v razvoju trajnostne in dostopne turistične ponudbe, ki spodbuja zdrav način življenja turistov in lokalnih prebivalcev.

Čermelič Krošelj in Rangus v drugem poglavju izpostavljata kulturni turizem in vlogo kulturnih institucij pri valorizaciji dediščine v turistične namene. Osredotočata se na vlogo muzejev kot javnih institucij v kulturnem turizmu in dajeta predloge za nadaljnji razvoj. Pri tem diskutirata o različnih oblikah odnosov, ki se razvijajo med turizmom in kulturnimi ustanovami, ter predlagata sodelovanje obeh strok. Na podlagi študije primera Posavskega muzeja Brežice so predstavljeni štiri primeri različnih pogledov turizma in kulturnih ustanov na razvoj produktov kulturnega turizma ter predlogov smeri reševanja konfliktov.

Rančić Demir in Kokot v tretjem poglavju izpostavljata pomen velneških in zdravstvenih storitev za dobrobit turistov na TD, ki potujejo z namenom ohranjanja in izboljšanja dobrega počutja ter vseh vidikov človekovega zdravja, vključno s fizičnimi, duševnimi in socialnimi koristmi. Vse hitrejši tempo življenja in negativni učinki stresa povečujejo pomen skrbi za zdravje in dobro počutje. Zdravilišča in terme v Sloveniji predstavljajo idealno mesto za razvoj ponudbe, ki učinkovito odgovarja na tovrstno povpraševanje. Zdravstveni in velneški turizem sta dve pomembnejši turistični panogi v slovenskem turističnem gospodarstvu, ki predstavljata velik delež prihodkov od turizma.

Pavlakovič v četrtem poglavju izpostavlja pomen zelenih prireditev in poslovnih srečanj, ki omogočajo posebna doživetja okoljsko ozaveščenim gostom. Ne glede na različne vrste prireditev glede na funkcionalnost, pomen in trajanje je vsem skupno, da lahko podaljšajo turistično sezono tudi v mirnejši čas leta. Prireditveni turizem se vse bolj usmerja v trajnostna načela, tako organizacija kot izvedba prireditev sledita ekonomskemu, družbeno-kulturnemu in okoljskemu pristopu trajnostnega ravnanja. Avtorica predstavlja primere trajnostnih prireditev v Sloveniji in po svetu.

Petek in Polak v petem poglavju polemizirata o Sloveniji kot gastronomski in vinski TD, jasno postavljeni na turistični zemljevid Evrope, ne le z odlično gastronomijo v vrhunskih restavracijah, gostilnah in turističnih kmetijah ter s svetovno nagrajenimi vini idr. pijačami, temveč tudi z vrhunskimi prireditvami in festivali, povezanimi s prehranskimi in gastronomskimi posebnostmi in vinskimi cestami. Učinkovito trženje gastronomskih in vinskih doživetij zahteva jasno prepoznavanje in implementiranje globalnih trendov ter osredotočenost na lokalne pogoje, ki omogočajo trajnostni preplet naravnih in kulturnih danosti ob ničelnem kilometru in poslovanju brez odpadkov, kar se mora zrcaliti v zgodbi vsakega ponudnika in doživetja.